

تۆرك يوردى

ناشرى: تۆرك يوردى

مدبرى: آق چوره اوغل يوسف

۷۴
۵
يىل ۶ جلد ۱۲ سانى ۱۳۵

۲۴ مايس ۱۳۳۳

۱۳۳۳ سانى ۷

آلتایله دوزخری

باشی جلد ۱ - ساقی ۱۲۵۱۲

بر کوبیده :

یگریمی اوج، یگریمی دورت ساعتک بر شمندوفر یولجیلغیه سهاران، ایدیل کوریشی، سیزرانی کچهرک اسمی بک آز معلوم اولان بر استاسیونه ایندم. ایکی آت قوشولی بر آرابه بی بر کویه ایصال ایتدی. معوج سوقاقلره کیرمدن خارجهده تپه‌سی بر یرده ایکن کویک جامع مناره‌لریله، کلیسا قله‌لری، سائر نه‌ولره هیچ‌ده یکیزه‌میان قیرمزیل، یشیلای محقشم قوناقلر کوریلدوردی. کویک بر کنارنده اوج درت قاتلی بیوک بر بنایه متصل - آراباجینک دیدیکنه کوره - اون، اون ایکی سته‌دن بری تونمیان یوکسک بر باجا، زوالی ساحنک دوچار اولدینی فلاکت آغلایور کی طوریدوردی. وضیع احتساب نه‌ولر آراسنده کی اوتلر تمش کنیش جاده‌ی تعقیب ایدم رک طوغله‌دن یا بلش کار قدیم ایکی قاتلی بر قوناغک واسع اولوسنه داخل اولدق. آراباجی، یوردک مسافر خانم‌سی اوکنده طوریدی. وقت، آقشامه یا قلاشامشکن هنوز اویقوسندن آیریلش شیشمانجه، فقط اندیلرینه قارش بک صادق اولدینی آ کلاشیلان برینک صغوق ورسی بر لسان ایله:

— بو یوردک!..

دیمسی ایجری کیرمکله‌که کفایت اتمشیدی. بوسوغو فلق جوق دوام اتمدی، طایندق، جرجی اولمادیغم آ کلاشیلدی. یرم ده کشدی. آرتق خصوصی بر مسافر ایدم... کوی بیوک، فقط روس، اسلام بونون سکنه‌سی فقیر نه‌ولری، یوردلری کوردیکم کویلر ککندن ده یریشان. حتی کلیسا مستنا اولق اوزره جامع شریف و مسجدلری بیله باقسزدر. بری طرفده بتون او یریشانغه مقابل عظمت، احتشام، وسعت، ثروت، یوکسک درجه‌ده بر رفاه کوزه چارییور. کویا اوتده کی نقصان بوراده کی کال ایله تلافی ایدلش، یا خود تعمیر دیکره اوراک، اکثریتک فقر و ضرورتی کویا بوراک ثروت و رفاهی تامین ایش... ایشته ظاهر حال بردن یرم بونی کوستریر، فقط بویله دقل...

وقتیه تقریباً بوندن بر عصر اولدسی بو کویک اهالیسی شمیدی اکثریتک بولندینی خالده ایشلر. حیاتی، معیشتی منظمجه اولان اسلام عائلهلرندن بری آز جوق تجارتیه باشلامش، اینی بر آز ایشلشنجه، بیله‌مه‌یورم نرمدن کوردرک، بر جوخه تزکاهی قورمش. اینی ایلرویه کتیرمش: ترقیات علمیه و فیه ایله متناسب بر صورتده او تزکاه فاریقه حاله گلش. بالطبع بر عصر قدر زماندن بری او عائله‌نک افرادی جوغلانمش، بونلردن هر بری اوجاق و یوردلرنده کوردکاری صنعته ساریلش، چالشمش. بعضلری ایشی صاغلام اساسلره ربط ایدم‌ماش، بعضلری ده موفق اولش، فابریقه‌لری حال وزمانه کوره ترقی ایتدیرمش، میلونلر ایله ایش کورمکه باشلامش، یر، سو صاحی اولمش. اسم و عنوانلری حکومتجه، اصیل و معتبر عائلهلر دفترینه کچیرلش.

ایشته بو کون بو کویده کوردیکمز سائر کوییلره نظر آ مستنا حیات تعقیب ایدنلر، او وقتیه

ايشە با-لامش كېمىسىلەرگە ، ئاتلەرگە اخفاد ووارىرى دېگەندەر . ئانلارگە ئوت ورفاھلىرى كويلىرىدە
نظر آ نسبت قبول اتيه جگ درجه ده فضل اولدېنى كې ، علم و تربىھلىرى ، دوشونچىلىرى ، شرف و حيثىلىرى دە
بوسىتون يوكسىمىش ، اوغانلار امتياز مخصوص ايله باشقە برىسنىف تشكيل ايتىشدر .

بورادە ايكي اوج كون قدر مسافر اولدقدن سوكر ايك ايني اوج ات قولش بر آدابە بىزى بويوك
برمؤسىنىك قارشوسىنە كىتىردى . واسع اورمانلار ايجىندە ، نهر بويونچە وجودە كىتىرىلش بومؤسىنە
براسلام ئاھلىنىك بر عصردن بىر تراكم ايتىش مساعىنىك مادى بر نمرسى ايدى . برقاچ يوكسىك
باچادن چىقمقەدە اولان سياه دومانلار ، كىلنر ، كىدنر ، باليا يوكلى آدابالار ... او كىنىشنى يوكسىك بىنلار
داخلىندە كى فعالىتىك كوچوك بر نمونە سنى تشكيل ايدىيوردى . بوتون او ميدان فعالىتە كىرمەن ، آغاچلار ،
باغچىلار آراسىدە كوزل لطيف كوشكلر ، دھا اوتە طرفلردە عملە قوغوشلىرى ، آتبارلار ، دپويلر ، مغازملر ،
ئولر ، ميدانلارگە اورناسىدە ياقىشقلى منارە سىلە كوزل بر جامع شريف ... كورنىيور . بولرى كىچىنچە
فابرىقەنىك كىنىش قىولرى قارشوچىقار ...

بويوك بردائره . بورادە دى حيات اولانلارگە آر جالشمەلرئىنە مقابل ماكنەلردە بويوك بر فعالىت
كورىلەر . بالىلار ايله آتيلان يوكلردن لزومى قدرى حوضك ايجىنە دوشيور ، ماكنەلرگە كىندى كىندىلرئىنە
اجرا ايتىكلرى اوزون برسلسە عملياتى متعاقب آرتق ترمىز اولان يوكلر ماكنەلرگە نصيقيە سىقلىيور ،
قورودىليوردى . ايشە بودائرمەنىك مختلف شىئەلرئىدە كى قلم اىنە تصوير و تەربىنى زور يلك چوق عمليات
نتىجەسىدە يوك ايتىلك اولغە مستعد بر شكل آلتىچە بوسىتون باشقە درلو ماكنەلر ايله مېھز اولان
دىكر بردائرمەنە ايتىلك ئالە كىتىرىلەر . بوندن سوكر ا هېچدە يلك دىكرئىنە بىكزەمىان متعدد دائرەلرگە
مختلف عملياتىلە تورلى جنس چوخە اوله رق ميدانە چىقار . بويلا ، اوتو ، تسوبە ... دائرەلردن چىقنىچە
طوبىلانلار رق مدبر اوطنەسىدە معاينە ايدىلەر . مھرلئوب دامغەلنە رق ميدان تجارتە سوق اولئور .
فابرىقەيە ئاندىدۇكە جىلك ، طورنە جىلق ، تسوبە جىلك ، دىبر جىلك مھرانقوزلق دائرەلرىدە شايان قىددر .

...

ايدىل رابورئىنە ايتىك كىمە سوكرە :

قارا كلىق رىكچە . اوگ ، آرقە .. هېچ برشى كورنە يور . شدقلى يغمور ياغيور . هواصفوق . اياق آلتى
چامور ، ايدىلك ساغ طرفندە كى مشهور سلسلە جبالدن بر تېپە طيرمانلق لازم . آراباجىدە بولئە يور .
صاحبى بىكەملى ، فقط ئرمە ... بارىنە جق بر يوق ، كە ...

ايدىل كىنارندە كىندى كىندىمە متخىر دوشنوب طورركن واپورده طائىش اولدېغى برسنىك اسمى
سويلىرىك ئى چاغىرىدىغى ايشىتىم . دوشە قالقە اورايە كىتدم : واقىدم ، دىيوردى ، بىم ايجون آرابا
كلش ، بىكە يورمىش ، برابر كىدەم ، اورادە چارە سى بوانئور . بالطبع هېچ طورمادن آرابايە آتلادم .
كىناردن ، ايدىل بويىچە ايلرولە يوردق . يول عارضەلى ، باتاقلىق ، هېچ برشى كورنە يور . آلتك كوچوك
بر ياكلىش حركىتى هېمىزك آرابا سىن ايله برابر يوارلنە رق ايدىلە دو كولا كىكزەم كفايت ايدە جىكدى .
بركت وىرسون ، بويولى بر كيلومترو قدر تعقبت ايتىدكدن سوكر ا ات كىندىلكندن صولە ... نەرك
طاغە قارشى طيرمانغە باشلادى ، كىنىش بر نفس آلدە . طاغى آشىنچە ، بولمز بويوك بر روس - موڧىنى

نوینه اوغرا دی. بئیم ایچون بوراسی بوسبتون یانجی ده کلیدی. برروسک نوینه آیروب جای ایچهرک
از جوی ایصینمغی دوشونیوردم. فقط هرکس اویقوده هیج بر برده ایشیق کوروغیوردی.
بوراسی ده کجک. صفوق شمال روزکاری ایله شدتلی یاغور دوام ایدیور، بژده ایلروله بوردی، آرتق
کیکلریه قدر او شومش ایدم.

بش آلتی ساعت قدر یول آلدقن سوکرا اوزاقدن ایشیق بلیرمکه باشلادی. یاقلاشیورز ظن
ایدیوردم. آراباجی دوشونجهمی آکلامش کی سوزه باشلادی:

« — * * * کویک اهلایی سحور یکنه قالمشیر، ایشته ایشیق لری کوروغیور، سحور سز
قلماز ایسهک ای اولوردی، ده بر بوجوق، ایکی ساعتک یولمز وار.»

نهایت دورت محله لی بویوک بر اسلام کوینه ایرشدک، آراباجی بویوک باغچلی بر احشاب نوک
اوکنده طور دی. «ایشته حضرتک (کوی امام و مدرسنک) بوردی بوراسیدر، دیدیلر. افندی ایله
آراباجیسنه تشکرلر ایتدکن سوکرا قابوی چالدم. بک ای طانیدیم محترم برسیا ایله صمیمی بر دوستم
بی قارشولادی ...»

کویده بیگه قریب اسلام نووندن باشقه بر قاچ یوز نوی «چواش» محله سی ده وار. جواشلرک
بر مکتبلری، اسلاملرک هر محله ده بر ابتدائی مکتبتدن باشقه برده آیروجه مدرسه لری بولمقده در.
مکتبلرنده کی تدریسات اصول جدید اوزر در. مدرسه مصرک جامع الازهرنده تحصیل ایتش محترم
بر ذاتک اداره سنده در. بو کویده «بووا»، «قازان»، «سمبر»، کی شهر مدرسه لرنده تحصیل
ایدنلردن باشقه، استانبول معارفدن مستفید اولانلردن یوق دکدر.

••

مدرسه لریده مشهور بر شهرده :

مسلماندن فضل خرسیتان اهلایی اولان بو شهر، خرسیتانلردن زیاده اسلاملر ایچون مهم
مرکز علمیدر. بر عصر قدر بر زماندنبری بو شهرک مدرسه لری بر جوق ارباب علم و فضلک مهد
ظهوری اولمشدر. ایدیل حوضه سیله باطیسه سمبر ولایتی داخلنده کی اماملرک اکثری علملری
بو شهرک مدرسه لرینه مدیوندرلر.

بش اون سنه اولیسنه قدر مدرسه ده صرف ونحو عربیدن باشقه قوتلی بر منطق ایله فلسفه قدیمه
و اصول مناظره و کلام قلری تعلیم ایدیلور، فقه و اصول فقه درس لری ده ایجه اوقیوردی. اصول
تدریس ماوراء النهر اصول تدریسک عینی ایدی. چونکه بورانک اوته دنبری مدرسه لری بخاراده
اکمال تحصیل ایدن کیسه لردن عبارت بولیوردی. سوک سنه لردن پروغرامه ده باشقه علملردن
علاوه ایدیلدی؛ تفسیر، حدیث، معان، بدیع درس لرندن ماعدا قنون جدیددن بعضی شیلردن قبول
ولندی.

واسع بر احاطه علمیه صاحبی اولان باش مدرس زمان و حالک ده کشدیکنی کورنجه آرتق بخارا
تحصیلک ایشه یارامیه جغنی نظر دفته آله رق مخدومی دارالخلافه العلییه کوندرمش ایدی. اساساً

آجىق فكرلى اولان او كنج استانبولده اپى تحصيل كوردك عودت ايتىش ، مكتب ومدرسه لرك
اصلاحه باشلامش ايدى .

ايشته بو شهره كاپر كاز برنجى ايشم بو ذات ايله مخدومنى زيارت ايتك اولدى . هر ايكنسى
مدرسه نك اولوسنده بولدم . لىلى اوله رق اوچ دورت يوز طلبه سى بولان بو مدرسه نى صنفله
آردقلى كى ، ياقاق خانه ايله درس خانه و مطالعه خانه لرى ده بربرندن آيرىق اقتضا ايتىش .
درسلى اوپيان بويوكلر ايله كوچوكلار ده آرارى آيرىق ايستيلمىش ؛ طلبه دن ماعدا اون بش
يكرمى قدر هيئت تعليمه امچون ده آروجه يرتداركى مناسب كوريلش . بو اصلاحات كورد مدرسه
بناسنك تقسيات داخله سنده بعض تعديلات اجراسى ايجاب ايتىش . پدرله اوغل اوسته لرك ،
مرافوزلرك ياقمده بولندقلى تعديلاته نظارت ايدى يورلردى . بنى كورنجه بك زياده نمون اولديلر .
آرتق بن آنلرك مسافرى ايدم ...

سياحتمدن عودتده آلمش اولديقم مكتب ومدرسه لرك كشاديله تدرىساته باشلانيلمىش
اولديغنى تبشير ايدى يوردى . ذاتاً معتبر اولان بو مكتب ومدرسه نك اصلاحات اخيره سييه اعتبارى
برقات ده اآتمش .. امور اداره و اصول تدرىس خصوصنده كى يكيلىكلر معلمين ومتعلمينك شوق
ونشاطنى آرتديرمىش ، هر كس بويوك اميدلر ايله چالشمغه باشلامش ...

ايكى آى سوكر آلمش اولديقم مكتب برقارا خبر كتير يوردى . علم آدملىنه مخصوص صفوت
وصمينيت ايله عمومى خير خواهلقدن باشقه دوشونجه سى اوليان مدرسك ونده روس ضابطه مأمورلىرى
طرفندن تحريات اجرا ايديلش ؛ بو وقعه دن برايكى هفته سوكر اينه اونخر بچيلر مراجعت ايدرك ايكنجى
دفعه اولق اوزره تنبهات اجراسنه مأمور اولدقلى سويلشار . و برده خدانكرده اوچونجى دفعه
وقوعه كله جك تنبهاتك ونى ، صورتيله نيجهلته جكنى علاوه ايتكى ده اونوتمامش لردر .

صليم نابت

مطبوعات

طاشر اغز تهرلى آده سنده

كچن ۱۳۳۱ سنه سنك اسانى حادثاتنى اجمال ايدركن ، ودها ياقين زمانلرده - ا كثرى ايشلر يمز
كچى بر مودا تقليدى صورتيله باشلانوب ده بو كون سونمش اولان - نفوس مسئله سى مقاله لرى بر
مطالعه دن كچيرركن ، طولايي سييله طاشر اغز تهرلرند ده بحث ايتىش ايدك . ملت مزك چوقلفنك تنوير
وتربيه سى خصوصنده استانبول اغز تهرلرند ده اهم و آغير يوكلر يوكشمش اولدقلى ظن ايتديكمز
بو اوزاقده كى آرندا شلر يمز دائرينه بر قاج سوز سويله مك ايستورز . بزه ، چوقدن برى دوشونمكده
اولديغمز بو سوزلى سويله مك فرصتى قونيه واليسنك ده كيشمه سى وبونك اپى بر نتيجه سى اولق
اوزره قونيه ده چيقان ، بابالار ، غز تهنك ، يكي بر شكله ، كيرمك اوزره بولغمه سى و بر مشدر .

« اتحاد وترقى جميئى » نك فعال اعضا لرند اولوب ، عثمانلى - تورك مملكتنك كندى مك تهرلرند
يتيشه رك قائم مقامق ، متصرفلق كى داخل اداره ايشلرند نافع خدمتلرده بولنش اولان معمر بك